

‘Je moet erover kunnen praten’

Het verhaal als aanleiding voor rouwverwerking

Ton Honig is kinderboekenschrijver, studentenpastor, docent onderwijskunde en rouwgroepbegeleider. ‘Rouw is zo algemeen, het hoort erbij, je moet er over kunnen praten.’ En dat doet hij; over de rol van verhalen bij het communiceren, over rouw en de kracht van het goede gesprek.

Irene Brouwer

Toen Ton Honig nog wijkprediker was in Amsterdam Nieuw-West begeleidde hij regelmatig rouwdiensten. Daarbij kwam hij in contact met kinderen die hun opa, oma, vader, moeder, zusje of broertje hadden verloren. Honig merkte al gauw dat je met kinderen op een andere manier over de dood en rouw moet communiceren dan met volwassenen: ‘Als je vraagt aan een kind hoe het nou voelt om een opa te verliezen dan begrijpt een kind dat meestal niet, zo’n vraag is te abstract en te bedreigend.’ Toch is het volgens Honig belangrijk om met kinderen te praten over de dood. Zij voelen net als volwassenen verdriet, gemis en boosheid, maar kunnen zich niet in dezelfde termen daarover uitdrukken. Spreken met kinderen is een concreet spreken, zij kennen geen abstracties. Het verhaal is een creatieve manier die de kans op contact aanzienlijk kan vergroten. Honig: ‘Via een verhaal betreed je de wereld van de metafoor en daarbinnen kun je communiceren. Het spreken over het verhaal biedt kinderen een veilige omweg om iets van zichzelf te laten zien. Door middel van het verhaal kunnen kinderen zich bijvoorbeeld identificeren met personages die bepaalde emoties hebben om de dood van een dierbare.’

Verhalen

In de bundel *Achterstevoren* vertelt Honig verhalen waar kinderen zich mee kunnen identificeren. Zo krijgt de totaal versleten lievelingsbeer van Martijn in het verhaal ‘Tussen de nasi’ alsnog een gedenkwaardige begrafenis nadat zijn ouders de beer in de vuilnisbak hadden gegooit. Verontwaardigd vist Martijn de beer er weer uit en gaat er mee naar buurman ome Koos, die als geen ander weet dat afscheid nemen belangrijk is. Nog niet zo lang geleden moest hij zijn Nel begraven en sindsdien gaat hij elke week naar haar graf om bloemen neer te leggen. Samen met Martijn graaft hij een graf voor de beer. Nu kan Martijn echt afscheid nemen en zelfs bloemetjes neerleggen. De verhalen in *Achterstevoren* zijn niet alleen voor kinderen bedoeld, maar ook voor docenten en pastors. Achter in de uitgave is bij elk verhaal een methodische schets opgenomen met verwerkingsmogelijkheden die gekoppeld zijn aan een lesdoel. Zo biedt ‘Tussen de nasi’ bijvoorbeeld een aanleiding voor een kringgesprek over het belang van het afscheidsritueel, of over de betekenis van knuffels.

In de klas

Poëzie en literatuur bieden zo een uitstekende manier om na te denken over

eigen gevoelens en daarover te communiceren. Een andere manier is om kinderen zelf een verhaal te laten vertellen. Om een kind op weg te helpen met een eigen verhaal is de verhalentechniek van de Amerikaanse kinderaanalyticus Richard Gardner geschikt. Als een kind wordt gevraagd een verhaaltje te vertellen, dan zegt deze meestal dat hij niets weet. Maar: ‘Kinderen zijn net een oude pruttelende auto, het gaat moeilijk op start, maar krijg je het aan de praat dan rijdt-ie wel.’ Een docent moet het kind op weg helpen met concrete gegevens. Zegt een kind bijvoorbeeld ‘Er was eens een konijntje dat leefde in een bos,’ dan kan de docent vragen hoe dat bos er uit zag en of het konijntje lief of stout was. Zo kan een kind zelf invulling geven en een eigen verhaal bouwen. Gardner stelt dat het kind veel van de eigen neurotische componenten in het verhaal zal laten klinken. Ton Honig werkt ook vanuit de gedachte van Carl Jung. Deze psycholoog keek naar de oersymbolen die in de mens verborgen zitten. In de verhalen die de kinderen maken, komen ook motieven voor uit hun geheugen, uit hun bewustzijn en onderbewustzijn.

Verder kijken

Behalve dat kinderen een cijfer krijgen voor een opstel, vindt Honig het van belang om naar andere dingen te kijken.

Een docent kan wel een plusje geven omdat het opstel zo foutloos is geschreven of een tekening zo mooi gekleurd, maar eens goed naar de inhoud kijken en daarover te praten kan heel zinvol zijn. Verhalen en tekeningen kunnen juist dienen voor een persoonlijk gesprek met leerlingen. Een docent

zou ook een verhaal met de klas kunnen bespreken en de leerlingen er een eigen einde aan laten maken. Zo leren ze dat je invloed op een situatie kan uitoefenen. Als je invloed kunt uitoefenen op een structuur van verhaal, dan kun je ook invloed uitoefenen op de structuur van je leven.

Wat op het spel staat, heeft volgens Honig te maken met hoe de docent zelf in zijn vel zit en met bepaalde situaties omgaat. Als een leerling aan de juf vertelt dat hij een dode duif heeft gezien kan deze zeggen: 'Ach wat zielig,' en doorgaan met de rekensom, maar ze kan er ook dieper op ingaan tijdens een kringgesprek. Ze kan bijvoorbeeld vragen: 'Hoe zie je dat de duif dood is?' De leerling kan zeggen: 'Nou hij bewoog niet,' waarop leerkracht zegt: 'Ja, maar misschien sliep hij gewoon.' 'Nee,' zegt de leerling dan, 'want ik ging er met een stokje in porren en toen werd ie ook niet wakker.' Een andere leerling zegt vervolgens 'Ja, dan klopt je hartje niet meer, dan hou je op met leven, dat had mijn oma ook.' Voor je het weet is er een gesprek over de dood aan de gang.

Omgaan met problemen

'Geluk, verdriet en rouw zouden een normale plek moeten hebben binnen een school. Leerlingen zijn gebaat bij leerkrachten die een veilige sfeer weten te scheppen waarin leerlingen de mogelijkheid krijgen zich te kunnen uiten. Docenten die dat kunnen, kunnen het tevens aan als er wel een catastrofe plaats zou vinden.' Ton Honig vindt dat een docent het lef moet hebben om naar zijn eigen persoonlijke situatie te kijken. 'Als je zelf niet hebt nagedacht over wat de scheiding van je ouders voor jezelf betekend heeft, hoe kun je daar dan wat mee doen met de leerlingen. Als je zelf een verlies niet hebt verwerkt, zul je het ook niet oppikken bij de leerlingen. Een afweer om over dit soort dingen te praten heeft te maken met een eigen afweer. Door je eigen afweer doe je leerlingen te kort. Lesgeven is een interactief proces waarin docenten op allerlei fronten op zichzelf worden teruggeworpen. Als een docent de waarde daarvan inziet en weet dat hij

daardoor kan zelf groeien, dan kan hij een belangrijke rol spelen bij leerlingen.'

Als scholieren over hun problemen willen praten, dan is dat geen teken dat ze een probleem hebben, maar juist gezond. Als een leerling zich niet kan uiten kan dat bijvoorbeeld omslaan in agressief gedrag. 'Alle gedrag heeft een reden, het is niet voor niets, in elke gedraging zit een communicatieve boodschap. Als een leerling voor de zoveelste maal twintig fietsen omver trapt, kun je hem daarvoor straffen en doorverwijzen naar het RIAGG om zijn onhandelbare gedrag. Maar je kunt ook zeggen dat je het wel begrijpt en dat jij wel hetzelfde zou doen als je geen vader meer zou hebben, maar dat het toch niet zinvol is om dan fietsen om te trappen. Een leerling weet meestal niet dat zijn agressieve gedrag met onverwerkte rouw te maken heeft. Het kan een stuk schelen als een leerling weet waar zijn gedrag vandaan komt. Een docent hoeft geen specialist te zijn om met leerlingen over hun problemen te praten. Leerlingen willen gewoon herkenning en erkenning, dat het normaal is om je rot te voelen door een bepaalde situatie.'

Goed gesprek

Natuurlijk kan een docent niet alles opvangen. Soms is het noodzakelijk om leerlingen door te verwijzen naar de hulpverlening. De school hoeft het daar echter niet bij te laten. Hulpverlening is normaal, maar daarnaast is er ook nog de kracht van het goede gesprek. Docenten hoeven niet op een cursus om de verschillende fasen van rouw te leren herkennen, maar ze moeten wel open staan voor de situatie en kunnen signaleren. Honig: 'Juist op een creatieve manier leer je zoveel, daar is geen boek voor nodig.' Rouw heeft niet alleen met het verlies van een dierbare te maken, maar in

heel veel situaties komt rouw voor. Verhuizingen, het stuklopen van vriendschappen, de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs, zijn allemaal voorbeelden van rouw. Honig zegt hierover: 'Het hele leven kenmerkt zich door een ritme, je neemt afscheid maar daar komen ook nieuwe dingen voor in de plaats. Je moet de openheid hebben om nieuwe dingen op je af te laten komen en soms durven kiezen voor iets anders en onbekends. Aan de andere kant moet je leren afscheid nemen van bepaalde

dingen en dat gaat niet vanzelf. Leren leven betekent openstaan voor nieuwe situaties en de moed hebben om zelf keuzes te maken. De opvoeding, zowel in gezinssituaties als op school, zou aan kinderen en jongeren moeten leren dat afscheid nemen niet iets is dat vanzelf gaat. Daar moet je wel je best voor doen.'

Irene Brouwer is docent tekenen en CKV op het Christelijk Gymnasium Sorghvliet in Den Haag en redacteur van Tsjip/Letteren. ■

